

УДК 338.1(477)

Маркова Н. С.,

к. е. н., доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, Харківський національний економічний університет, м. Харків

Застосування європейського досвіду при формуванні сталого розвитку в Україні

Вступ. Внутрішні протиріччя світової кризи спричинили специфічний кризовий характер в Україні, який визначається низьким рівнем чутливості до викликів сьогодення, можливостей розвитку, які вона надає. В підтвердження даної тези Осипов Ю. М. зазначає: “Без кризи немає розвитку, немає якісних перетворень <...> Криза – неодмінна передумова та умова якісного стрибку” [2, с. 92]. Розуміючи явища в контексті теорії систем, Р. Аккоф визначає кризу як зміну тенденцій життєдіяльності системи, тобто порушення її стійкості, що радикальним чином її оновлює [1].

Світова криза та системні внутрішні протиріччя спричинили специфічний кризовий характер розвитку України. Суспільство та економіка стають дедалі менш чутливими до викликів розвитку, оскільки постійно борються за виживання. Водночас нечутливість до нових викликів та загроз руйнує соціальний імунітет, суттєво звужує уявлення про масштаб існуючих проблем, примітивізує вимоги до політики і політиків. Таким чином, створюються передумови для реалізації нового курсу на глибокі реформи та системну модернізацію країни, що охоплює всі сфери суспільного життя та завершує “нову хвилю” необхідних соціально-економічних перетворень. У фокусі нового курсу – людина [3]. Апелювання до послання Президента України до українського народу також підтверджує думку про пріоритети країни – не виживання, а пошук й реалізація можливостей для розвитку.

Політика врахування розумово-творчих здібностей людей повинна проводитися в тісному взаємозв'язку з природно-кліматичними можливостями та ментальними особливостями населення країн, що в

наукових колах має назву сталого розвитку, стратегія чого зараз реалізується в Європейському Союзі, а також прийнята до реалізації в Україні [7] та окремих регіонах, наприклад, Харківській області. Апроксимація досвіду країн ЄС можлива лише з поправкою на національну ментальність, територіальне розташування та нинішню позицію України в міжнародному поділі праці і специфічних ринків товарів, робіт та послуг. Тому визначимо перелік показників для кожного індикатору й представимо їх статистичний аналіз з тим, щоб виявити стан, перспективи та потенціал розвитку в даному напрямі як стратегічний пріоритет прямування нашої держави до високорозвинених країн. Аналіз автором пропонується здійснювати шляхом порівняння абсолютних та відносних показників відповідних індикаторів.

Постановка задачі. Виходячи з актуальності дослідження метою статті виступає вивчення європейського досвіду при формуванні сталого розвитку в Україні. Дослідження виконано з використанням методів системно-логічного аналізу, синтезу, графічного зображення.

Результати. Із більше, ніж 100 показників, десять обрано в якості ключових індикаторів. Вони необхідні, щоб надати характеристику ступеню досягнення прогресу Європейським союзом у напрямку стійкого розвитку з точки зору цілей та задач, що викладені в стратегії. Так, в табл. 1 наведені показники сталого розвитку суспільства, індикатори та порядок їх розрахунку.

Таблиця 1

Показники та індикатори сталого розвитку суспільства, що визначені в стратегії розвитку Європейського союзу (наведено за [5])

Показники	Індикатор	Порядок розрахунку
1	2	3
Рівень соціально-економічного розвитку	ВВП на душу населення	Відношення ВВП до загальної кількості мешканців країни, у % до попереднього року
		Відношення ВВП до одного мешканця країни, у євро на одного мешканця
Стійке виробництво	Ресурс продуктивності	Відношення ВВП до внутрішнього споживання матеріалів (тобто загальна кількість матеріалу,

та споживання		що безпосередньо використовується економікою країни), євро/кг
Соціальна інтеграція	Люди, що піддаються ризику бідності та соціальної ізоляції	Відношення відповідної групи (розрахунок здійснюється за рядом показників бідності серед жінок, молодих, самотніх людей та батьків, найменш освічених людей; людей, що страждають від тяжких матеріальних нестатків; людей з низькою інтенсивністю праці) до загальної кількості населення, %
Демографічні зміни	Рівень зайнятості серед працівників похилого віку	Відношення працівників у віці 55-64 років до загальної кількості зайнятих в економіці країни, %
Охорона здоров'я	Здоровий спосіб життя	Кількість років здорового життя, які людина при народженні буде жити в здоровому стані, роки
	Очікувана тривалість життя при народженні	Середня кількість років життя людини за умови поточного рівня смертності, роки

Продовження табл. 1

1	2	3
Зміни клімату та енергетики	Викиди парникових газів	Кількість викидів парникових газів (в еквіваленті CO ₂), що індексовані по 1990 р., млн. тон
	Використання джерел енергії, що відновлюються	Частка джерел енергії, що відновлюються, у валовому кінцевому споживанні енергії, %
Сталий розвиток транспорту	Енергоспоживання транспорту по відношенню до ВВП	Відношення споживання енергії транспортом до ВВП, %
Природні ресурси	Загальний індекс птиці	Кількість птахів в певній країні із всіх звичайних видів (148 од.), од.
	Улов риби із запасів за межами безпечних біологічних меж	Відношення улову риби із запасів за межами безпечних біологічних меж до загального улову риби, %
Глобальне партнерство	Офіційна допомога країнам, що розвиваються	Частка офіційної допомоги в цілях розвитку до ВНД, %
Ефективне управління	Узгодженість політики та ефективність	Нові випадки порушень в ЄС, од.
	Відкритість та участь	Чисельність громадян, які приймали участь в національних та європейських виборах, до загальної чисельності населення країни, %
	Економічні важелі	Питома вага екологічних та трудових податкових надходжень в загальному обсязі податкових надходжень, %

		Рівень довіри громадян до установ ЄС, %
--	--	---

Порівняння поданих індикаторів подано з тим, щоб простежити тенденції за країнами Європи. З урахуванням того, що Україна не входить до представників Європейського союзу, дані щодо значень показників Євростат не підраховувалися. Рівень соціально-економічного розвитку презентується величиною ВВП на одного мешканця країни як у відносних, так і абсолютних вимірниках (табл. 2).

Незважаючи на відносний приріст в 2011 р. ВВП на одного мешканця у всіх країнах, що аналізуються, крім Італії, він менший за 2006 р., що свідчить про уповільнення темпів нарощення основного економічного показника, який характеризує ефективність країни. Найбільші темпи приросту ВВП в 2006 р. порівняно з попереднім періодом характерні для Словачії (8,3%), Німеччини (3,8%), Швеції (3,7%). Ця неоднорідна характерність для періоду, що аналізується, має скорочення темпів приросту означеного показника в рік розгортання світової економічної кризи 2008 р. Так, серед поданих в табл. 2 країн позитивний баланс мали Бельгія, Німеччина, Нідерланди та Словачія, а в 2010 р. увійшли з позитивним приростом всі країни, окрім Іспанії (-0,6%), для якої й в теперішній час характерні економічні й соціально-суспільні хвилювання, що виражаються у високому рівні безробіття, соціальній напруженості, банкрутстві підприємств.

Таблиця 2

***Відношення ВВП до одного мешканця країни,
у % до попереднього року (наведено за [5])***

Рік	2006 р.	2008 р.	2010 р.	2011 р.	Абс. відх. 2011 р. від 2006 р.
Країна					
Велика Британія	2,0	-1,6	1,0	0	-2
Бельгія	2,0	0,2	1,5	0,9	-1,1
Данія	3,1	-1,4	0,9	0,4	-2,7
Італія	1,6	-1,9	1,3	0,0	-1,6
Іспанія	2,5	-0,7	-0,6	0,3	-2,2

Німеччина	3,8	1,3	4,3	3,0	-0,8
Нідерланди	3,2	1,4	1,1	0,5	-2,7
Словаччина	8,3	5,6	3,9	3,1	-5,2
Франція	1,8	-0,6	1,1	1,1	-0,7
Швеція	3,7	-1,4	5,3	3,2	-0,5

Такий показник як стійке виробництво та споживання презентується ресурсом продуктивності, який означає наступне: наскільки продуктивно економіка споживає ресурси в створенні продуктів та послуг для внутрішнього ринку. Значення ресурсу продуктивності вище в 15 країнах-членах, ніж в нових, що обумовлено багатьма чинниками: рівень технологічності виробництва, частка сектора послуг, масштаби та структура споживання, основні джерела енергії тощо. В табл. 3 наведено інформацію щодо рівня ресурсу продуктивності у деяких країнах Євросоюзу.

Високі значення ресурсу продуктивності в Люксембурзі цілком зрозумілі: високий рівень ВВП на одного мешканця в 2011 р. 50557 дол. США, що вище, ніж у Нідерландах – країни, яка займає перше місце у рейтингу країн з найбільшим рівнем людського розвитку – на 3000 дол., Італії – країни, яка знаходиться на одне місце попереду від Люксембургу в означеному рейтингу – на 24073 дол. [6].

Таблиця 3

Ресурс продуктивності, євро/кг (наведено за [5])

Країна	Рік	2004 р.	2006 р.	2008 р.	2009 р.	Абс. відх. 2009 р. від 2004 р.
Бельгія		1,62	1,67	1,74	1,75	0,13
Греція		1,02	1,11	1,09	1,23	0,21
Данія		1,47	1,34	1,46	1,69	0,22
Ірландія		0,81	0,78	0,76	0,73	-0,08
Іспанія		1,04	1,03	1,22	1,47	0,43
Люксембург		2,67	2,62	3,29	3,41	0,74
Німеччина		1,67	1,76	1,85	1,84	0,17
Польща		0,42	0,45	0,44	0,47	0,05
Угорщина		0,54	0,61	0,7	0,8	0,26
Франція		1,92	2,02	2,02	2,2	0,28

Починаючи з 2000 р. змінилися моделі споживання в країнах-членах ЄС. Так, витрати матеріалів та електроенергії, а також генерація небезпечних відходів зростає, а кінцеве споживання енергії та кількість немінеральних відходів скорочується. Поряд з цим був досягнутий певний прогрес у відношенні екологічного вимірювання корпоративної соціальної відповідальності та здійснення більш чистої сільськогосподарської практики.

Такий показник, як соціальна інтеграція, описується індикатором кількості людей, що піддаються ризику бідності та соціальної ізоляції (табл. 4).

Серед аналізованих країн в 2010 р. найменший відсоток людей, що піддаються ризику бідності та соціальної ізоляції, характерний для Ісландії (13,7% від загальної кількості мешканців країни), Норвегії (14,9%) та Швеції (15%). Ці дані підтверджуються рівнем людського розвитку у цих країнах, адже їх віднесено до країн з дуже великим рівнем означеного показника. Так, Норвегія вже декілька років поспіль міцно утримує лідируючу позицію у світі, Швеція посідає 10 місце, а Ісландія – 14 із 187 країн, що прийняті до розрахунку, який здійснює ПРООН [6].

Таблиця 4

***Люди, що піддаються ризику бідності та соціальної ізоляції,
% від чисельності населення (наведено за [5])***

Країна	Рік	2006 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	Абс. відх. 2010 р. від 2006 р.
Велика Британія		23,7	23,2	22,0	23,1	-0,6
Греція		29,3	28,1	27,6	27,7	-1,6
Данія		16,7	16,3	17,6	18,3	1,6
Ісландія		12,5	11,8	11,6	13,7	1,2
Іспанія		23,3	22,9	23,4	25,5	2,2
Італія		25,9	25,3	24,7	24,5	-1,4
Німеччина		20,2	20,1	20,0	19,7	-0,5
Норвегія		16,9	15,0	15,2	14,9	-2
Словаччина		26,7	20,6	19,6	20,6	-6,1
Швеція		16,3	14,9	15,9	15,0	-1,3

Найбільший ризик бідності притаманний Греції із 27,7% значенням, Іспанії – 25,5%, Італії – 24,5%, які також відносяться до країн з дуже високим значення індексу людського розвитку, але Італія впродовж 2006-2011 рр. знизилася у рейтингових показниках на 3 позиції, а Греція – на 5. Якщо аналізувати динаміку даного показника за 2006-2010 рр., то тільки у Данії та Ісландії мають місце позитивні показники відносно підвищення відсотку людей, що піддаються ризику бідності та соціальної ізоляції. Загалом для країн Європи характерні наступні тенденції: у 2008-2009 рр. біля 2 млн. осіб зазнають ризик бідності та соціальної ізоляції; скоротилася частка людей із ризиком грошової бідності та матеріального нестатку; скорочення тривалості безробіття для бідного населення.

Особливу увагу у Євросоюзі приділяють показникам демографічних змін, адже стратегія визначає цілі створення соціально інтегрованого суспільства, приймаючи до уваги солідарність між поколіннями, для забезпечення безпеки та підвищення якості життя як передумови для міцного добробуту окремої людини. В якості індикатору приймають рівень зайнятості серед працівників похилого віку (табл. 5), який виріс з 36,9% в 2000 р. до 46,3% в 2010 р., але не досяг запланованого значення 50% в 2010 р. [5].

Таблиця 5

Рівень зайнятості серед працівників похилого віку, % (наведено за [5])

Країна	Рік	2007 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Абс. відх. 2011 р. від 2007 р.
Бельгія		34,4	35,3	37,3	38,7	4,3
Болгарія		42,6	46,1	43,5	43,9	1,3
Греція		42,4	42,2	42,3	39,4	-3
Данія		58,9	58,2	58,4	59,5	0,6
Ірландія		53,8	51,3	50,2	50,0	-3,8
Іспанія		44,6	44,1	43,6	44,5	-0,1
Люксембург		32,0	38,2	39,6	39,3	7,3
Німеччина		51,3	56,1	57,7	59,9	8,6
Франція		38,2	38,9	39,7	41,4	3,2
Угорщина		33,1	32,8	34,4	35,8	2,7

Серед країн, що аналізуються, максимальне значення показника характерне для Данії, Німеччини та Ірландії, в яких він перевищує 50%-й поріг. Актуальність вивчення саме цього показника пояснюється активізацією так званого соціального явища, як старіння нації. Так, вікові державні витрати в країнах ЄС, за прогнозами, збільшаться з 23,1% ВВП в 2007 р. до 27,8% ВВП в 2060 р. [5]. Причому к 2010 р. планувалося досягти рівня народжуваності в розмірі 2,1 дитина на одну жінку, але фактично не був досягнутий та варіюється в залежності від країни (в 2009 р. для Ірландії характерне значення 2,07, Франції – 2,0, Швеції – 1,94%, Угорщини й Португалії – 1,32) через низку причин: різноплановість культурних та економічних факторів, освітній рівень населення, специфіка ринку праці, матеріальний статок, соціальне забезпечення та міграція.

До країн, що мають найбільше збільшення відсоткових пунктів рівня зайнятості серед працівників похилого віку у 2009 р. порівняно з 2000 р., віднесено Болгарію, Німеччину та Словаччину. Розходження пов'язане з впливом таких промислових та політичних чинників для різних країн-членів, як різні сектори зайнятості, пенсійний вік (в 2009 р. середній вік виходу чоловіків на пенсію складав 61,8 роки, а жінки в середньому залишали ринок праці в 61 рік), політичні ініціативи, можливість отримувати нові навички протягом всього життя [4], тип зайнятості та режими праці. В той же час інші країни субсидують пенсіонерів з тим, щоб покрити додаткові витрати на достроковий вихід на пенсію.

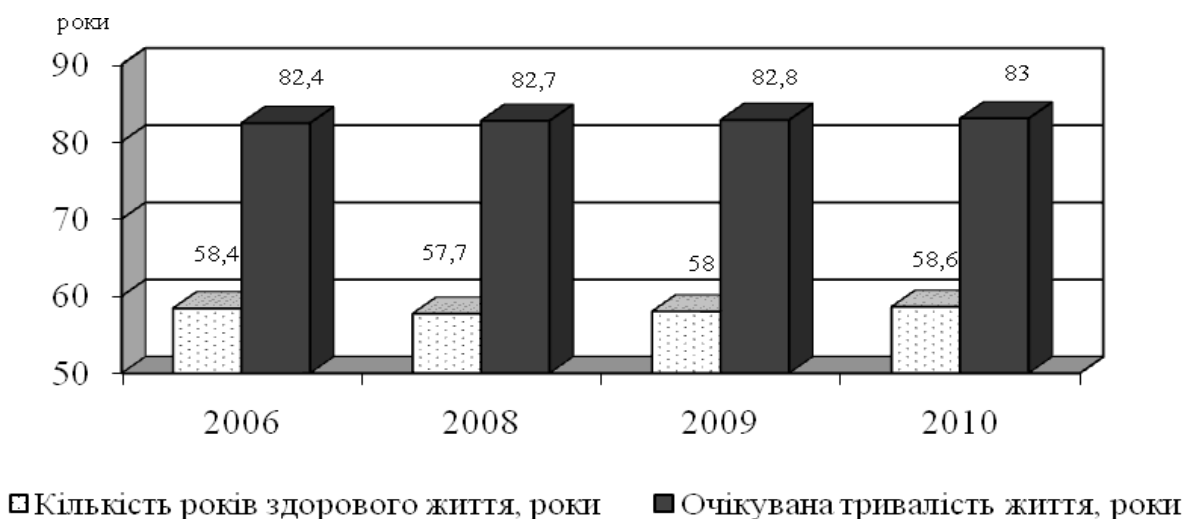
Наступним показником сталого розвитку суспільства є охорона здоров'я з такими індикаторами, як кількість років здорового життя та очікувана тривалість життя.

За період з 2002 по 2008 рр. очікувана тривалість життя при народженні в ЄС збільшилася в середньому на 0,3% на рік для жінок та на 0,4% – для чоловіків (відповідно 3 та 4 місяці на рік). Зростання даного показника відображає покращення ситуації з точки зору добробуту, соціального забезпечення та ресурсів охорони здоров'я (рис. 1-2). Проте, в

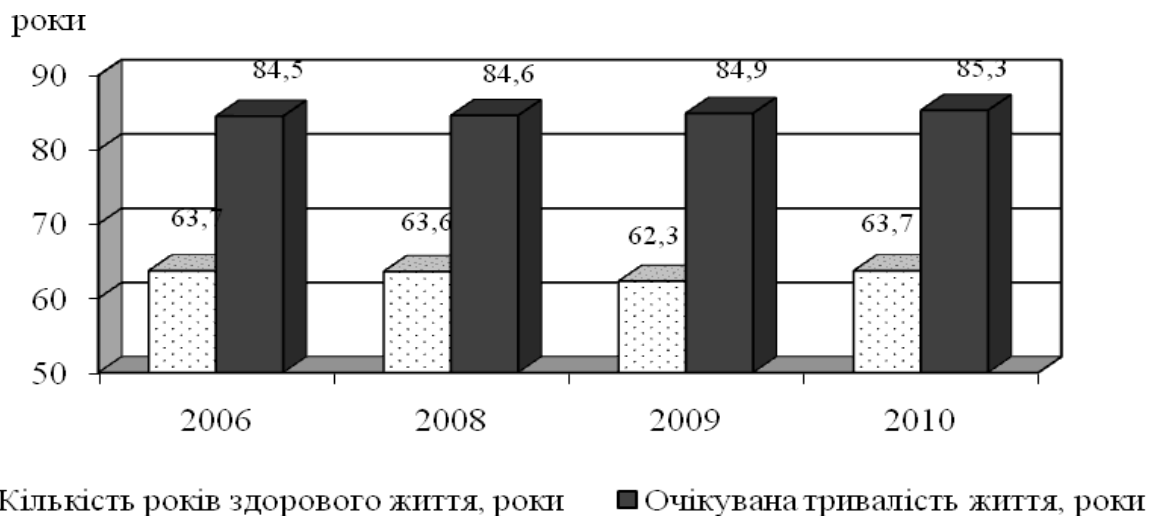

деяких країнах Центральної та Східної Європи тривалість життя коротша через низькі соціально-економічні умови, високий рівень безробіття. Так, вартість лікування є перешкодою для найбільш вразливих прошарків населення цих країн. Цей індикатор вказує на нерівність в доступі до медичної допомоги. Так, тільки 0,5% респондентів із групи з високим рівнем доходів відзначають неможливість оплатити медичного обстеження або лікування, і 4% визнають цей факт із групи респондентів із низькими доходами [5], проте градієнти відповідей варіюються в залежності від країни.

Загальні тенденції в охороні здоров'я можна окреслити наступним чином: збільшується тривалість життя, причому скорочується розрив між чоловіками та жінками; скорочується кількість випадків смертей через хронічні захворювання та самогубства, проте фінансова криза здійснює негативний вплив на цей процес; вартість медичних послуг є перешкодою для лікування найбільш вразливих верств населення; скоротилася кількість випадків виробничих ушкоджень.

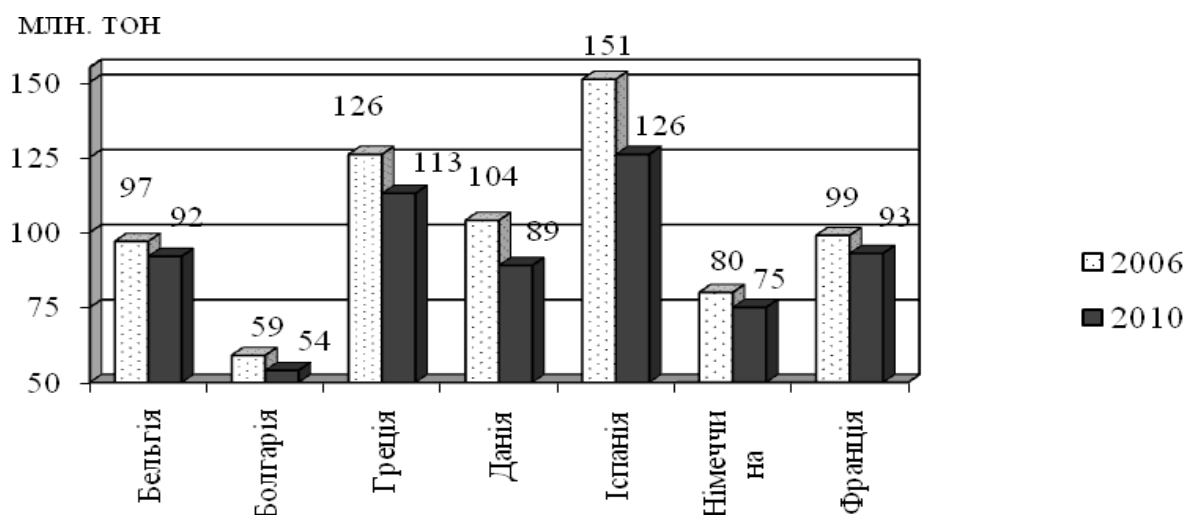
Рис. 1. Розподіл значень кількості років здорового життя та очікуваної тривалості життя серед жінок у Німеччині в 2006-2010 рр. (побудовано за [5])

Рис. 2. Розподіл значень кількості років здорового життя та очікуваної тривалості життя серед жінок в Іспанії в 2006-2010 рр.

(побудовано за [5])

Немаловажливим показником сталого розвитку суспільства країн Європи є зміна клімату та енергетика, які, зі свідченнями вчених, здійснюють глибокий вплив на стан здоров'я людей, тривалість життя, працездатність в цілому. Викиди парникових газів в період з 2000 по 2009 рр. неухильно скорочуються, що досягне 20% зменшення к 2020 р. порівняно з 1990 р. (рис. 3).

Рис. 3. Викиди парникових газів в деяких країнах ЄС в 2006 та 2010 рр., млн. тон (побудовано за [5])

19 країн-членів к 2009 р. досягли цілей Кіотського договору щодо скорочення парникових газів, яке складає приблизно 12,7%. За цей період, в Іспанії зареєстрований найвищий рівень викидів парникових газів (27%), далі слідують Португалія (24%), Греція (14%) та Ірландія (12%). Проте значне скорочення спостерігається в Естонії (-60%), Латвії (-58%), Литві (-56%), Болгарії (-55%) та Румунії (-53%) [5]. В період з 2008-2009 рр. у всіх країнах ЄС скоротилися викиди парникових газів, що обумовлено наслідками економічної кризи, яка впливає на енергомісткі галузі.

В 2000-2009 рр. збільшилася енергетична залежність ЄС від імпорту для задоволення внутрішнього попиту з 46,8 до 53,9% відповідно. При цьому 2009 рік є першим роком в період існування ЄС, коли спостерігалось скорочення спожитої енергії на 1,2%, що пов'язано з економічною кризою. При цьому повільними темпами розробляються та використовуються можливості відновлюваних джерел енергії, споживання яких в 2008 р. складало лише 1/6 від загальної кількості електроенергії ЄС.

Такий показник, як сталий розвиток транспорту демонструє негативні тенденції як у використанні транспорту та його впливові на екологічну ситуації країн, так і в частині загиблих в ДТП.

Енергоспоживання транспорту по відношенню до ВВП дозволяє порівнювати зростання споживання енергії транспортом із зростанням ВВП. Так, у 2000-2009 рр. перший показник дає зростання у 8 в.п., а ВВП – у 12 в.п. В результаті, споживання енергії транспортом на одиницю ВВП скоротилося в середньому на 0,4% на рік, що свідчить про відносно низькі показники виконання плану, але й пов'язано з економічною кризою та спадом економічної активності суб'єктів господарювання.

Загалом можна зробити наступні висновки щодо розвитку транспорту: скорочення викидів парникових газів від використання транспорту; ціни на послуги автотранспорту та залізниці підвищувалися більшими темпами, ніж повітряного транспорту; збільшення частки доріг, що може використовуватися вантажівками.

Показник природних ресурсів визначається індикаторами споживання птиці, риби, стану води, лісів, ґрунту тощо, тобто пояснює природні можливості до сталого розвитку країн ЄС. Тенденції, що характерні для природних ресурсів можна сформулювати в наступних тезах: відновлення загальної популяції птиці, але на нижчому рівні порівняно з 1990 р.; улов риби залишається в межах біологічної загрози; покращення якості прісної води в ріках; стійке зростання вирубки лісу.

Європейський Союз в 2006 р. відновив в якості цілей стратегії сталого розвитку вирішення проблем глобальної бідності, що розглядається в контексті показника глобального партнерства. У зв'язку з цим ООН поставлена мета досягнення частки допомоги, країнам, що розвиваються, до ВНД у розмірі 0,56% в 2010 р. Проте, реальний розмір складає 0,43% реального ВВП, що на 0,02 в.п. більше значення 2005 р. Разом з тим розмір допомоги варіюється в залежності від країни: від 0,06% ВНД в 2010 р. Латвією до 1,09% – Люксембургом. Лише Бельгія, Данія, Люксембург, Швеція, Велика Британія та Нідерланди досягли 0,56% позначки.

Загальні тенденції в області глобалізаційних проблем можна сформулювати наступним чином: збільшення імпорту із країн, що розвиваються; підвищення загального рівня фінансування розвитку, проте криза уповільнила отримані темпи; скорочення розриву між викидами CO₂ в ЄС та країнами, що розвиваються, через їх збільшення в останніх.

Мета досягнення ефективного управління, як останнього показника стратегії, полягає у сприянні узгодженості між місцевими, регіональними, національними та глобальними діями в цілях їх внеску у сталий розвиток. Даний показник описаний рядом змінних, сукупний аналіз яких дає змогу свідчити про ефективність управління. Так, в 2009 р. половина опитаних відмітили про довіру Європейському парламенту, що робить його найнадійнішим із трьох основних інститутів, причому 46% довіряють Єврокомісії, 41% – Раді ЄС.

В умовах функціонування інформаційного суспільства в ЄС надають он-лайн доступ до державних послуг. Так, в 2010 р. Австрія, Ірландія, Італія, Мальта, Португалія та Швеція має 100% охоплення доступом в Інтернеті суспільними послугами. Дванадцять країн пропонують від 75 до 99%, вісім – від 50 до 74% та тільки Греція пропонує менше 50%.

Економічні аспекти ефективного управління презентуються через податкові надходження. В цілому скорочується частка екологічних податків у загальній сумі податкових надходжень (рис. 4). Щодо частки трудових податків в загальній сумі надходжень, то вона також варіюється в залежності від країни-члена – від 48,7% в 2007 р. до 52,1% в 2009 р. Як правило, податки на працю в ЄС набагато вищі, ніж в інших великих економіках світу.

Загальні тенденції щодо окресленого показника можна звести до наступного: незначний спад явки виборців на національних виборах; збільшення послуг та користувачів електронного уряду; частки екологічних та трудових податків мають тенденцію до скорочення.

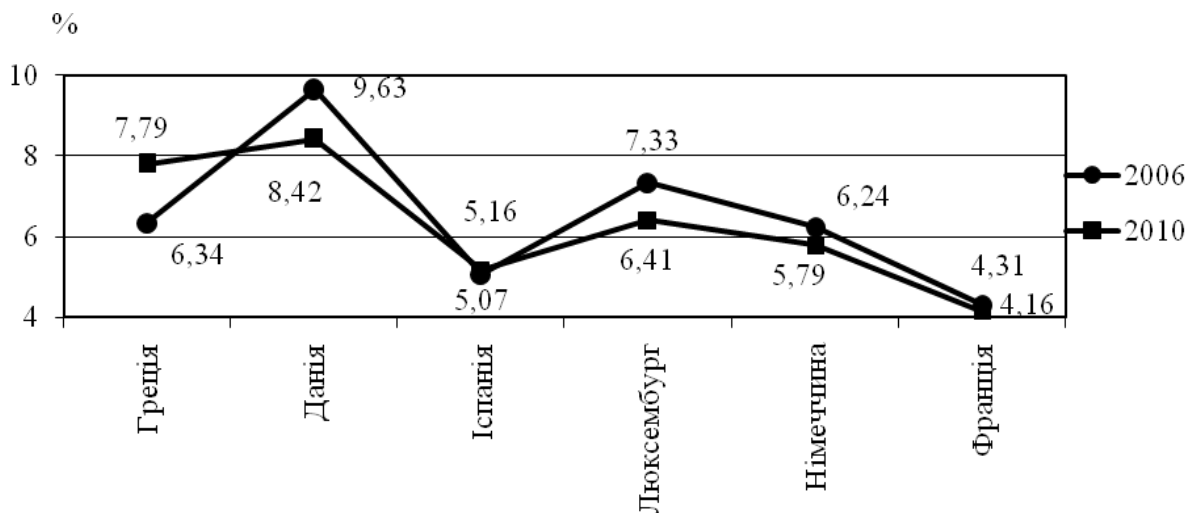

Рис. 4. Питома вага екологічних податків у загальній сумі податкових надходжень в деяких країнах ЄС у 2006 та 2010 рр., % (побудовано за [5])

Обґрунтування показників за десятьма групами в стратегії розвитку Європейського союзу здійснюється через оприлюднення аналітичної доповіді кожні два роки. Причому ні показники, ні індикатори, що їх пояснюють, не

зводяться до інтегрального вигляду, що дає змогу визначити їх абсолютне та відносне значення, зробити відповідні висновки, які стають основою для прийняття рішень за кожним показником.

Висновки. Застосування європейського досвіду на теренах соціально-економічного розвитку України можливо в площини темпів та якості виконання стратегічних цілей та, відповідно, досягненні вироблених Стратегією сталого розвитку України індикаторів в контексті трьох етапів. Обмежений перелік індикаторів вітчизняної стратегії – економічний розвиток, соціальний розвиток, охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів – має більш широкі шляхи та засоби реалізації державної політики сталого розвитку, які включають: екологічну збалансованість виробництва у базових галузях промисловості, сільському господарстві, виробництві товарів широкого вжитку та наданні послуг, житлово-комунальному господарстві, транспорті, військовій діяльності; екологічну експертизу у сфері наукового забезпечення, екологічної освіти та просвіти, розвитку громадянського суспільства, розвитку регіональної політики, міжнародного співробітництва.

Автор зазначає, що в означеній площині практика ЄС може стати прикладом збору, опрацювання, здійснення аналізу та оприлюднення статистичних показників як в цілому по країні, так і за окремими її регіонами. Отже, для цього доцільно створити організаційно-економічний механізм, по-перше, виконання намічених цілей, по-друге, реалізації статистичних можливостей роботи з отриманими даними. Практична значущість результатів дослідження полягає в аналізі європейської методологічної бази стратегії сталого розвитку, оприлюдненні статистичних показників, а також доведенні необхідності використання передової практики на теренах України.

Список використаних джерел.

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М. : Прогресс, 1985. – 327 с.

2. Осипов Ю. М. Теория хозяйства / Ю. М. Осипов. – Учебник в 3-х томах. – Т. 3. – М. : МГУ, 1998. – 608 с.

3. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу (з Експертною доповіддю НІСД “Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації”) / укладач А. В. Єрмолаєв. – К. : НІСД, 2010. – 128 с.

4. [Hartlapp M. Employment risks and opportunities for an ageing workforce in the EU](#) / M. Hartlapp, G. Schmid // Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). – Discussion Paper SP. – 2008-105.

5. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронне видання] // Режим доступу :

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/sdi/indicators>.

6. Статистическое приложение к Докладу о человеческом развитии [Електронне видання] // Режим доступу :

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2011_RU_Tables.pdf.

7. Стратегія сталого розвитку України [Електронне видання] // Режим доступу :

<http://www.who-is-who.ua/main/bookmaket/ust/6/61.html>.